

”המדור שייך למערכת - ולא להפועל”

מדורי הספורט בעיתונות היומית בארץ ישראל כזירת מאבק פוליטית

חנן תומר

תקציר

במחקר זה מוצגים מדורי הספורט בעיתונות היומית בארץ ישראל בשנות ה־20 וה־30 כזירת מאבק פוליטית. מהמחקר עולה כי הספורט לא עניין יתר על המידה את עורכי היומונים בשנים ההן, והיחס אליו היה לרוב בהקשר רחב יותר - פוליטי או אידאולוגי. עוד עולה שלפחות בתחום הספורט היומונים לא תמיד פעלו כמקשה אידאולוגית אחת וכי בחלק ממערכות היומונים העיתונאים ניסו לעמוד על שלהם לא פעם, התנגדו לקו האידאולוגי שהוצב בפניהם מטעם מערכת העיתון או מטעם המפלגה וסירבו לתת במה לסיקור מפלגתי־עמולתי אוהד לאגודות הספורט. חשיבותו של מחקר זה בכך שהוא מאפשר הצצה לקרביים של היומונים הארץ־ישראליים בשנות ה־20 וה־30 וחשיפת המנגנונים שהפעילו אותם והכתיבו להם קו מערכתי שכאמור הם לא תמיד היו שותפים לו. נוסף על כך יש במחקר ערעור על התפיסה המקובלת, שלפיה יומונים אלו היו כלי שרת מוחלט בידי מפלגות גדולות שמושכות בחוטים ומכתיבות קו אידאולוגי ברור - מכבש לחצים אומנם הופעל, אך לכל הפחות בתחום הספורט הוא נתקל לעיתים בהתנגדות ולא תמיד יצא לפועל אוטומטית. אולם אפשר ורצוי גם להכיר בתרומתן של הפוליטיקה ושל העסקנות לקידומה של עיתונות הספורט בישראל: שבועונים, כתבי עת ועיתוני ספורט אחרים הוקמו בין היתר בידי כתבים שעזבו את מערכות היומונים בשל התנגדותם להכתבות הפוליטיות. עיתונות ספורט זו היא האדמה שממנה צמחה עיתונות הספורט הפופולרית בשנות ה־60 וה־70, שעל בסיסה הוקמה עיתונות הספורט של ימינו.

מילות מפתח: ארץ ישראל, עיתונות ספורט, הפועל, מכבי, דבר, ברל כצנלסון, מאיר בניהו.

מבוא

במחקר זה מוצגים מדורי הספורט בעיתונות היומית בארץ ישראל בשנות ה־20 וה־30 כזירת מאבק פוליטית, ומוארות שתי מגמות מרכזיות: ההטיה האידאולוגית־פוליטית ביומונים בכל הנוגע לספורט מחד גיסא אל מול הניסיונות של העיתונאים שעבדו במערכות יומונים אלו להתנער ממנה מאידך גיסא.

מטרתו של המחקר היא לטעון כי הספורט, כנושא לסיקור עיתונאי, לא עניין יתר על המידה את עורכי היומונים בשנים ההן והיחס אליו היה לרוב בהקשר של משהו גדול יותר - פוליטי או אידאולוגי, וכי לפחות בהקשר של הספורט היומונים האלה לא תמיד פעלו כמקשה אידאולוגית אחת וכן ניסו לא פעם להתנגד לקו האידאולוגי שהוכתב להם מטעם מערכת העיתון או מטעם המפלגה.

העיסוק במחקר זה הוא בעיתונות היומית הכתובה בלבד. לצד הדיווחים בעיתונות זו אגודות הספורט הוציאו לאור פרסומים משלהן המסקרים את פעילותן. ניתן לראות בפרסומים אלו ניסיון להתנתק מהיומונים ולא להיות תלויים בהם לצורך פרסום הודעות שונות ולשם חיזוק הקו האידאולוגי. פרסומים אלו היו רבים מאוד, והם אינם נסקרים כאן.

רקע תאורטי

אמצעי התקשורת מתווכים בין חלקיה השונים של החברה, ובכלל זה בין הבוחרים לנבחרים.¹ המידע המועבר באמצעות כלי תקשורת ההמוניים הוא משאב חיוני במיקוח הפוליטי ובחלוקת העוצמה בחברה,² ולפיכך הוא יוצר חיזור מתמיד בין הפוליטיקאים לגופים השולטים באמצעי התקשורת המגוונים.³ מסגור הוא הדרך שבאמצעותה אמצעי התקשורת מעצבים בעיות ציבוריות עבור הקהל, והאופן שבו הסיפור ממוסגר קובע בדרך כלל כיצד הסוגיה תובן ותוערך.⁴ על ידי סיקור של נושא מסוים בהבלטה אמצעי התקשורת יוצרים מדרג חשיבות בעיני הציבור בהשוואה לנושאים אחרים, וכך הם הופכים עצמם לגורם דומיננטי בעיצוב סדר היום.⁵ תאוריה זו זכתה לכינוי "תאוריית קביעת סדר היום", והיא נכונה גם לתקשורת העוסקת בספורט. השפעתם של אמצעי התקשורת טמונה גם ביכולתם להכתיב לציבור "על מה" לחשוב במקום "מה" לחשוב. הדרך התקשורתית להגדיר את סדרי העדיפויות ואת החשיבות היחסית של נושאי הסיקור מתבטאת בעיקר במרכיב הבולטות.⁶ בולטות תקשורתית תלויה במיקום, בגודל ובמרכיבים של הידיעה המושכים את תשומת ליבו של הצרכן.⁷ ההנחה הבסיסית היא כי גם אם אין בכוחם או בכוננתם של אמצעי התקשורת לגרום לצרכניהם לאמץ את דעתם או את נקודת המבט המדויקת שלהם, הם מצליחים ליצור בעיני צרכני המדיה מדרג חשיבויות של נושאים ובכך מעצבים בפועל את סדר היום הציבורי, והבולטות היא חלק בלתי נפרד מכך.⁸ להגדרת סדר היום הזה ולהפנמתו בקרב ההמונים ישנן השלכות עמוקות על יכולתם של הפרטים בחברה לשפוט את המציאות.⁹ תהליך זה מוכר בשם הטרמה (priming) - הבלטת היבט מסוים של אירוע חדשותי כדי לאפשר פרשנות שלו אצל הצופה.¹⁰

ההבחנה בין קביעת סדר יום, הטרמה ומסגור היא בדרגות השונות של החשיבות: על ידי בחירת נושאי הסיקור התקשורת קובעת את סדר היום - מה חשוב; על ידי הבלטת נושאים

¹ דן כספי, "מבוא: פוליטיקה ותקשורת - משא ומתן מתמשך", בתוך *תקשורת ופוליטיקה בישראל, בעריכת דן כספי* (תל אביב: מכון ון ליר והקיבוץ המאוחד, 2007), 7-16.

² דן כספי ויחיאל לימור, *המתווכים: אמצעי התקשורת בישראל 1948-1990* (תל אביב: האוניברסיטה העברית ועם עובד, 1992).

³ דן כספי, *סדר יום: תקשורת*, חברה, פוליטיקה (תל אביב: רסלינג, 2001).

⁴ Erving Goffman, *Frame Analysis: An Essay on the Organization of Experience* (New-York: Harper & Row, 1974).

⁵ Maxwell E. McCombs, and Donald L. Shaw, "The Agenda-Setting Function of Mass Media", *Public Opinion Quarterly* 36, no. 2 (1972): 176-187.

⁶ Maxwell E. McCombs, and Amy Reynolds, "News Influence on Our Pictures in the World", in *Media Effects: Advances in Theory and Research*, eds. Jennings Bryant, and Dolf Zillmann (Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum Associates, 2002), 1-18.

⁷ Glenn W. Muschert, and Dawn Carr, "Media Salience and Frame Changing Across Events: Coverage of Nine School Shootings, 1997-2001", *Journalism & Mass Communication Quarterly* 83, no. 4 (2006): 747-766.

⁸ Danny Hayes, "Does the Messenger Matter? Candidate-Media Agenda Convergence and Its Effects on Voter Issue Salience", *Political Research Quarterly* 61, no. 1 (2008): 134-146.

⁹ Robert M. Entman, *Projections of Power: Framing News, Public Opinion, and U.S. Foreign Policy* (Chicago, IL: University of Chicago Press, 2004).

¹⁰ Om Gupta, *Encyclopaedia of Journalism and Mass Communication* (Delhi: Isha Books, 2006).

מסוימים מבחינה טכנית־צורנית יותר (גודל כותרת, מיקום) - הטרמה - היא מחליטה מה חשוב יותר; ועל ידי ניתוח של תכנים מסוימים וכוונתם - מסגור - היא מצביעה על המשמעויות החשובות ביותר, הווה אומר לא על מה דווח אלא כיצד העניין דווח והוצג בתקשורת.¹¹ הפוליטיזציה של הספורט ביישוב היהודי החלה עם הקמתן של אגודות הספורט של מכבי והפועל. בספטמבר 1912 הוקמה בגימנסיה "הרצליה" בתל אביב "מכבי ארץ ישראל", שהפכה מאוחר יותר ל"גליל הארץ ישראלי של תנועת המתעמלים היהודית" ומ־1921 לחלק ממכבי העולמי.¹² בשנותיה הראשונות של מכבי בארץ ישראל היא פעלה בהתאם למטרות שהציבה לעצמה לא רק כאגודה העוסקת בפעילות ספורט אלא גם כהסתדרות הממלאת משימות לאומיות, חינוכיות וביטחוניות. היא פעלה להשריש את השפה העברית כשפתו של היישוב, נאבקה למען "עבודה עברית" ותמכה בשימוש ב"תוצרת הארץ".¹³

המציאות הפוליטית טפחה על פניה של מכבי כאשר היא ביקשה לשמור על ניטרליות פוליטית ולהימנע מנקיטת עמדה בסוגיות שנויות במחלוקת, ובראשן סוגיית העבודה העברית; הפועלים ראו בכיבוש העבודה יעד לאומי ודרשו כי מכבי, כאגודה לאומית, תתמוך ברעיון זה.¹⁴ הסתדרות מכבי לא נקטה עמדה ברורה בסוגיה זו, והססנותה גרמה לפרישת הפועלים ממנה ולהקמת ארגון ספורט נפרד לפועלים - "הפועל", כפי שקרה גם במדינות רבות אחרות בעולם, שבהן הוקמו אגודות פועלים שייחדו עצמן מהספורט הכללי ואף ערכו תחרויות נפרדות.¹⁵ לעומת "מכבי", שהייתה הסתדרות עולמית הפועלת אצל יהודי העולם כולו, התאגדות "הפועל" שהחלה להתגבש ב־1923 והוקמה כאגודה רשמית ב־1926 הייתה מקומית.¹⁶ המחנה הפועלי כולו היה מאורגן ומגובש יותר, ומפלגותיו היו מאוגדות בהסתדרות הכללית. מנגד ניצב המחנה האזרחי שהיה מפוצל ומגובש פחות אידאולוגית, שכן כל מפלגה בו ייצגה בפועל מגזר מקצועי של הסקטור הפרטי. עיקר אפיונו של מגזר זה היה בהתנגדותו להשקפת העולם הסוציאליסטית. מחנות אלו לא רק נאבקו אידאולוגית זה בזה על צביון החברה הצעירה בארץ ישראל, אלא גם הקימו לעצמם מוסדות משלהם, ואלה שימשו כלים במאבק זה. בין היתר הוקמו קופות חולים, תנועות נוער, מחתרות צבאיות, אגודות ספורט וגם עיתונים שייצגו אותן.¹⁷

¹¹ Michael Bromley, and Stephen Cushion, "Media Fundamentalism: The Immediate Response of the UK National Press to September 11", In *Journalism after September 11*, eds. Barbie Zelizer, and Stuart Allan (London: Routledge, 2002), 160-177.

¹² חיים קאופמן, "המכביות וחשיבותן: עבר מול הווה", **זמנים** 121 (2013): 99-90.

¹³ ברוך פורמן, "זה לא רק ספורט - פעילותה של הסתדרות מכבי ארץ ישראל בקרב העולים בשנותיה הראשונות של המדינה", **בתנועה** י, מס' 4 (2011): 416-432.

¹⁴ חיים קאופמן, "ייסודה של התאגדות הספורט הפועל", **קתדרה** 80 (1996): 122-149.

¹⁵ חיים קאופמן, "אגודות הספורט הציוניות: מספורט לאומי לספורט פוליטי", **זמנים** 63 (1998): 81-91.

¹⁶ חיים קאופמן, "הקמת התאגדות הפועל בגולה בשנות השלושים של המאה העשרים", **בתנועה** י, מס' 1 (2011): 86-70.

¹⁷ חיים קאופמן ויאיר גלילי, "ספורט, אידיאולוגיה ציונית ומדינת ישראל", **סוגיות חברתיות בישראל** 8 (2009): 31-10.

פוליטיקה במדורי הספורט ביומונים בתקופת היישוב

יומונים וכתבי עת רבים שראו אור בארץ ישראל נולדו כדי להיות בין היתר ביטאונים רעיוניים למפלגות ולזרמים החברתיים-פוליטיים. העיתון המפלגתי לא רק שימש מכשיר תעמולה בידי המפלגה אלא גם פתח עבורה ערוץ הידברות עם הציבור, ותפקידו התחלקו לשניים עיקריים: סוציאליזציה פוליטית והסברה מפלגתית מחד גיסא וגיבוש מנהיגות מפלגתית וחיזוק שליטתה על אנשים מן השורה מאידך גיסא.¹⁸

עיתון "דבר" פעל למנף את פעילות ההסתדרות והרבה לפרסם לפחות בשנותיו הראשונות כתבות ומאמרים בנושאים הקשורים אליה. בניגוד לעיתונים היומיים האחרים שפעלו באותה התקופה ("דאר היום", "הארץ" ומאוחר יותר "הבקר") והיו בעלי זיקה פוליטית ולא בבעלות פוליטית, עיתון "דבר" הגדיר עצמו מיום הקמתו כעיתון למען הפועלים ובעלותם. בכל הנוגע לספורט התחלקו הידיעות, הדיווחים והמאמרים שפורסמו בעיתון לשני כיוונים שונים: חלקם ניסו לשכנע בדבר הנחיצות של הספורט, ואילו האחרים התגייסו לשכנע בהבדל בין "הפועל" לבין "המכבי" ולהסביר את חשיבותו של ספורט הפועלים.

מתוך עמידתנו בהסתדרות הכללית מתברר לנו היחס לשאר חלקי העם העברי... שאלת הבראתו השלמה - הרוחנית והגופנית - של עמנו הנה שאלה רבת ערך בשבילנו. הבראה של העם - תעשיר את תנועתנו ותחזק את שורותינו. ולכן שמחים אנו על קיומה של התנועה הספורטיבית של העם העברי ומחייבים אותה... וכדי שפעולה זו תצליח, יש הכרח להוציאה מידי המוסדות הקיימים...¹⁹

תפקידו של האינטרנציונאל הוא לאחד את כל ההתאגדויות לכוח ספורטיבי כביר, ליצור להן שיטה ספורטיבית בריאה ומתאימה לצרכי הפועל, לשמור על החובבות בספורט ולעקור מן השורש את נגע הפרופסיונאליזם אשר פשתה ביחוד בזמן האחרון בחוגים ספורטיביים רחבים. מתפקידו הוא גם ללחום ברעיון האיגוד הספורטיבי 'הכללי', זה הספורט האזרחי המשמש ברובו מכשיר לצרכים צבאיים ולעסקיהם של קבלנים ספורטיביים.²⁰

הבידול שעורכי העיתון ניסו ליצור בא לידי ביטוי לא רק בדיווחים על חשיבות הספורט, אלא גם בהשוואות בלתי פוסקות להסתדרות "המכבי" ולקבוצותיה השונות:

המכבי, לאחר תבוסותיו האחרונות, שוקד על תקנתו והוא רודף אחרי ניצחונות 'רבי ספרות', כדי שיוכל ביתר בטחה לתבוע לעצמו את שם ראש המנצחים בא"י... ומכיוון שניצחונות גדולים אין לכבוש על חשבון הקבוצות הטובות בארץ, כגון הפועל... הוא בורר לעצמו דרך אחרת, קלה יותר: הוא מזדמן עם קבוצות פחותות ערך ותלושות... כובשי ערים כבושות אינם קרואים מנצחים.²¹

¹⁸ אופירה גראויס-קובלסקי, "המשקיף": לתולדותיו של עיתון רוויזיוניסטי, "קשר" 52 (2019): 63-73.

¹⁹ "ספורט הפועלים בארץ", **דבר**, 7 ביוני 1926.

²⁰ "הספורט והמלחמה במלחמה", **דבר**, 30 באוגוסט 1928.

²¹ "עם בולמוס הניצחון", **דבר**, 15 במרץ 1928.

הסתדרות 'המכבי', שבשנים האחרונות נחלשו פעולותיה ושורותיה הללו, חוזרת לאיתנה. הסיבה: קנאת אגודות תרבה ספורט. עם התגברות העבודה הספורטיבית ב"הפועל" זזה העגלה גם ב"מכבי". "הפועל" חזק בכוח החדירה לציבור הפועלים בעיר ובכפר, לקיבוץ ולמשק. ניסיון "המכבי" לרכוש המוני נוער בהצהרות האל-מעמדיות לא הצליחה.²²

בין אם בתגובה לפרסומים ב"דבר" ובין אם בתור הבעת עמדה עצמאית, היומונים האחרים - "דאר היום"²³ ולעיתים גם "הארץ"²⁴ (שייצג את המחנה הבורגני) השתמשו בספורט כדי להעניק לגיטימיות לעמדה שלהם ולהזכיר את העמדה הניטרלית שמחנה זה ביקש לנקוט מלכתחילה:

מה למפלגתיות ולספורט? עובדה היא שנגע המפלגתיות חדר גם לפינה שלווה זו. פשה הנגע גם בשורות אותם הצעירים הנלבבים שחרתו על דגלם שש עשרה אותיות אש: 'נפש בריאה בגוף בריא'. כוונתי לאותם הצעירים המארגנים בהסתדרות ה'מכבי' הארצית. ואין למצוא את האשם באותם הצעירים גופא. אשמים כאן אנשים העומדים מחוץ לשורה. אנשים שמחוסר הבנת תעודתה של הסתדרות ה'מכבי' שלחו יד לסכסך בין אחים... עומדים אנו כיום לפני עובדה של ייסוד אגודת ספורט בשם 'הפועל' בערי א"י ואין כל ספק שהד הדבר יעשה את שלו גם במושבות.²⁵

המחלוקת בין המחנות, שבאה לידי ביטוי בעולם הספורט, קיבלה ייצוג גם במכתבים הרבים ששלחו הקוראים למערכות היומונים. אלה מצידם בחרו לפרסם חלק מהם אולי כדי להצדיק את הטעוניהם שלהם עצמם. כך למשל קורא ללא שם כינה את חיפה, שבה נעשה ניסיון להקים אגודת ארצית של הפועל, "קן לכל צרה חדשה כי תבוא",²⁶ והתנהגותם של אוהדי הפועל במשחק כדורגל כונתה "טרור מאוס" במכתב של יו"ר אגודת מכבי תל אביב ל"הארץ".²⁷ התנהגות דומה תוארה כ"פוגרום" בעיתון "הצפון-חיפה".²⁸ מכתבי המערכת היו גם בשביל אגודות הספורט אמצעי להביא את טעוניהן בעיתון שלא הזדהה עם עמדתן ולהגיב על האשמות שהוטחו כנגדן - כך עשו אנשי הפועל ב"הצפון-חיפה" ואנשי מכבי ב"דבר".²⁹

הפוליטיקה השתקפה במדורי הספורט גם בתיאורי המשחקים עצמם בעיתונות, שבהם הושם דגש רב בתיאור בעיות האלימות הרבות שאפיינו את משחקי הכדורגל באותה התקופה ובהגדרת הצד "האשם". ב"דאר היום" התלוננו על "היחס הפרוע מצד אנשי הפועל" במשחק של מכבי נגד הפועל תל אביב.³⁰ בעיתון "הצפון-חיפה" פורסם מכתב למערכת המתאר אלימות

²² "הספורט העברי בא"י בתר"ץ", דבר, 30 בספטמבר 1930.

²³ ראו פרסום ב"ד 4 ביוני 1926.

²⁴ ראו פרסומים ב"ד 4 ביוני 26 וב"ד 30 באוקטובר 1928.

²⁵ "מפלגתיות גם בספורט", דאר היום, 21 ביוני 1926.

²⁶ "מצפון תיפתח הרעה", הארץ, 12 באוגוסט 1925.

²⁷ "על עסקי ספורט ורגלים", הארץ, 13 באוגוסט 1928.

²⁸ "ספורט ופוגרומים", הצפון-חיפה, 9 באפריל 1926.

²⁹ "המכבי והדגל", דבר, 29 ביולי 1928.

³⁰ "על התחרות 'הפועל' (חיפה) נגד 'מכבי' (תל אביב)", דאר היום, 4 ביוני 1926.

הדדית בין מכבי להפועל כ"מלחמת אגרופים שעדי ראייה יוכיחו שאף התחרויות בין קבוצת עבריות לקבוצות אנטישמיות לא ירשו לעצמן התנהגות גסה כזאת".³¹ במשחק אלים נוסף שהתקיים בחיפה האשים "דאר היום" את אוהדי הפועל באלימות קשה וסיפר כי "הקהל שרובו היה פועלים... התפרץ אל המגרש והפריע את המשחק, שנפסק כ-10 רגעים לפני הגמר".³² "הצפון-חיפה" הוסיף כי "אין לך שבת שלא תקרנה מהומות על מגרש 'הפועל'. אין לך שבת שלא ירגישו חובבי הספורט האמיתיים בחרפה המעטה על הספורט העברי על ידי התנהגותם הבלתי חוקית של המשחקים".³³

היומונים אף ניסו לא פעם להסיט את דעת הקוראים לעבר האידיאולוגיה שבה האמינו בדרכים אחרות. כך למשל ביוני 1927 הוזמנה קבוצת הכדורגל של "מכבי-הגיבור" חיפה למשחק בארצות הברית. כדי שהקבוצה תוכל להתמודד כראוי, צורפו אליה כמה שחקנים מהונגריה. המהלך זכה לביקורת נוקבת מצד הפועל בעיתון "דבר" קודם ליציאה³⁴ ולהתעלמות מוחלטת אחריה. לעומת זאת המסע תואר בהרחבה ב"דאר היום" וזכה לכותרות מחמיאות, שלאחר מכן התברר שרובן אינן נכונות.³⁵ פרסומים אחרים שעסקו בעיקר באידיאולוגיה ופחות בספורט כללו תביעות דיבה נגד עיתונים שפרסמו עמדות עוינות (למשל תביעת הדיבה של הפועל כנגד עיתון "הצפון-חיפה") ואף תביעות הדדיות של הצדדים.³⁶

מאירועי המכבייה בשנות ה-30 אפשר ללמוד על השימוש של עורכי העיתון בספורט לשם ייצוג עמדות פוליטיות ועל המאבקים הפוליטיים בין היומונים. "לא נכון ש'הפועל' החליט לא להשתתף במכבייה. האמת היא ש'המכבי' אינו נותן ל'הפועל' להשתתף",³⁷ נכתב בעיתון "דבר" בתחילת 1932 כחלק מבליץ פרסומים שהסביר מדוע "הפועל" בחר לא להשתתף באירוע.³⁸ ב"דאר היום" הוצגו העמדות מן הצד השני³⁹ וכללו לא רק האשמות, כגון "הפועל בארץ אינו רוצה לשמוח בשמחת האומה",⁴⁰ אלא גם תמיכה פומבית במארגנים, לעיתים בשפה מוגזמת: "מלך אין לנו ואולי לא יהיה לנו לעולם. אולם מכבייה יש לנו...".⁴¹ לצד פרסומים בעיתון "דבר" שכללו האשמות בדבר ניסיונות לפגוע במכבייה. אגודת הפועל אף מחתה באמצעות מכתב ישיר לעיתון "דבר": "התפלאנו לקרוא השבוע בעיתון דבר ידיעה בדבר השתתפות הפועל במכבייה הנערכת בימי פסח בת"א. האמנם לא צריכים הייתם לפנות אלינו לאישור הידיעה הנ"ל?".⁴²

³¹ "שוב הפועל", **הצפון-חיפה**, 8 במאי 1927.

³² "בספורט", **דאר היום**, 3 באוקטובר 1926.

³³ "ספורט ופוגרומים", **הצפון-חיפה**, 9 באפריל 1926.

³⁴ ראו פרסומים ב-5 באפריל וב-27 באפריל 1927.

³⁵ חיים קאופמן, "ראשיתם של דיווחי הספורט בעיתונות העברית המנדטורית", **בתנועה** ד, מס' 1 (1997): 59-80.

³⁶ שם.

³⁷ "הפועל" וה'מכביה'", דבר, 8 במרץ 1932.

³⁸ ראו פרסומים ב"דבר" בתאריכים 2 בנובמבר 1931, 11 בינואר 1932, 8 בפברואר 1932, 11 בפברואר 1932, 23 בפברואר 1932 ו-24 במרץ 1932.

³⁹ ראו פרסומים ב"דאר היום" בתאריכים 24 בפברואר 1932, 28 בפברואר 1932, 11 במרץ 1932, 18 במרץ 1932 ו-30 במרץ 1932.

⁴⁰ "הפועל והמכביה", **דאר היום**, 28 בפברואר 1932.

⁴¹ "הוד עזוזה מכביה", **דאר היום**, 18 במרץ 1932.

⁴² ארכיון מכון לבון, תיק B 285-1-208-IV.

מערכת העיתון הגדילה לעשות כאשר צירפה לעיתון מוסף נפרד ("הוספה") ובו גילוי דעת מפורט ביותר מאת נשיאות הסתדרות "המכבי" בארץ ישראל הקורא ל"הסרת הלוט מעל הספורט המעמדי".⁴³ בסופו של תהליך "הפועל" לא השתתפה במכבייה הראשונה, שהייתה אירוע ספורט חשוב במיוחד ביישוב היהודי, אולם אירועי המכבייה סוקרו בעיתון "דבר" במלואם. העיתון אף הביא מדבריו של דב הוז, מראשי תנועת העבודה באותן השנים, ביום פתיחת האירוע, שלפיהם "במקרה אין הפועל משתתף במכבייה זו ויש להצטער על זה".⁴⁴ עם סיום אירועי המכבייה הצדדים שבו להתבצר בעמדותיהם. עיתון "במעלה" בחר להסביר לקוראיו הצעירים מדוע אגודת "הפועל" לא השתתפה במכבייה:

מרכז 'המכבי' בארץ ישראל הביא לידי כך ש'הפועל' היה אנוס לוותר על השתתפותו בהכנת 'המכבייה'. הנהגת 'המכבי' עודנה סבורה כפי הנראה כי אפשר לזלזל ב'הפועל' וכי היא תוכל להעלים מעיני הנוער שיבוא להשתתף במכבייה את קיומו של 'הפועל', את עבודתו על שדה הספורט בציבור הפועלים ובנוער העובד.⁴⁵

ב"דבר" סיכמו את אירועי המכבייה בזו הלשון:

לצערנו לא חידשה המכבייה כלום במובן שיתוף ההמונים בפעולות ספורט... האולימפיאדה של הפועלים חותרת לקראת מטרה זו וכנראה, בהצלחה ידועה... בעתיד יצטרך הכינוס העברי העולמי למצוא את הדרך לשיתוף אקטיבי של המוני ספורטאים ולא להגביל את ההשתתפות במספר מצומצם של יחידים סגולה.⁴⁶

נוסף על הדיווחים ועל הסיקור המוטה, השימוש בעיתונים הללו לצורכיהן של אגודות "הפועל" ו"המכבי" בא לידי ביטוי גם בגילויי הדעת הרבים שפורסמו בהם מטעם נושאי תפקידים באגודות ללא עריכה וללא הסבר בנוגע למהות הפרסום. בתקופה זו פורסמו ב"דבר" גילויי דעת שעליהם חתומים "יזרעאלי",⁴⁷ "מרכז הפועל"⁴⁸ ו"א.יאיר",⁴⁹ אשר עניינם אי-השתתפותה של "הפועל" במכבייה. שבועיים לאחר מכן פורסמה התגובה ב"דאר היום" בחתימת "נשיאות המכבי הא"י" (גילוי דעת זה פורסם שלושה ימים קודם לכן בעיתון "הארץ"). חודשיים אחר כך פורסם עוד גילוי דעת ב"דבר", הפעם בחתימת "מרכז הפועל", ובו הסבר על תוצאות משחק כדורגל שפוצץ, והתגובה אליו פורסמה שבוע לאחר מכן תחת חתימתה של נשיאות הסתדרות "המכבי" בארץ ישראל.⁵⁰ גילויי דעת אלו פורסמו הן במדורי הספורט ("דבר") הן בעמודי החדשות ("דאר היום"). הם פורסמו ונחתמו בידי האגודות או אנשיהן ונכתבו לרוב בגוף ראשון (להבדיל מאירועי

⁴³ ארכיון מכבי, תיק 18-001-5, מכל 170.

⁴⁴ "מפקד הפועל", **דבר**, 27 במרץ 1932.

⁴⁵ ארכיון מכבי, תיק 020-02-2, מכל 0014.

⁴⁶ "המכביה", **דבר**, 5 באפריל 1932.

⁴⁷ "לשאלת השתתפותנו במכבייה", **דבר**, 23 בפברואר 1932.

⁴⁸ "מאת מרכז הפועל", **דבר**, 24 במרץ 1932.

⁴⁹ "הפועל" וה'מכביה", **דבר**, 8 במרץ 1932.

⁵⁰ ארכיון מכבי, תיק 18-001-5, מכל 170.

המכבייה שסוקרו בגוף שלישי, פרי עטם של הכתבים עצמם). היומונים העניקו למעשה במה חופשית לאגודות הספורט להתנגח ולהתנצח ביניהן, וזאת מטבע שיוכם הפוליטי. הבחירות לקונגרס הציוני ב־1935 הביאו לפילוג נוסף ביישוב היהודי - הציונות הרוויזיוניסטית (הצה"ר) בהנהגת זאב ז'בוטינסקי החליטה לפרוש מהתנועה הציונית ולהקים את "ההסתדרות הציונית החדשה" (הצ"ח). בעקבות הפרישה הואץ תהליך הקמת המוסדות הנפרדים של התנועה הרוויזיוניסטית במגוון רחב של תחומי חיים, ביניהם גם אגודת ספורט נפרדת - בית"ר. עם זאת האגודה לא זכתה לחשיפה ביומון הרוויזיוניסטי "הירדן", מפני שהוא מייעט לפרסם ידיעות בנושאי ספורט במשך שנות קיומו. רק עם הפיכת "הירדן" לשבועון החלו להתפרסם בו מאמרים וכתבות שהייתה בהם גם ביקורת פוליטית כלפי אגודות הספורט: "לחינם הזדרזתי... להגיע לפתיחת הכינוס המחוזי של קבוצת הכדורגל 'הפועל'... זה לא היה כינוס ספורטיבי... זה היה שוק, או דבר מה גרוע מזה";⁵¹ "כבוד הספורט הארצישראלי נמסר לידי בורים בעניני הכדורגל... כבוד הספורט הארצישראלי אינו נחשב כלל בעיני 'הראשים' הללו";⁵² "שיפוטו של נחום בית-הלוי מן 'הפועל', כתם הוא לאיגוד שופטי הכדורגל, כתם הוא להתאחדות לכדורגל";⁵³ "צביעות. מה יפיתיות. אלו הם מנהיגין, מכבי! וזהו פרצופם".⁵⁴ אפשר לשייך מגמה זו לכוונת ראשי בית"ר להשתלב בספורט ביישוב באותן השנים ולהבנה בדבר היכולת לקדם נושאים פוליטיים באמצעות הספורט, כפי שבאו לידי ביטוי באספה שערך סניף בית"ר בתל אביב ב־19 באוגוסט 1939, שבה הושמעו טענות נגד "הפועל" ("לגמור אותם", "להיפטר מהם לתמיד") לצד אמירות בדבר חשיבות הספורט לפוליטיקה בכלל ("הקהל יהיה איתנו") ולארגון בית"ר בפרט.⁵⁵ בניגוד ל"ירדן", שלא ראה עניין בספורט, עיתון "הבקר" פינה מקום נרחב למדי לספורט והרבה לסקר אותו בשנותיו הראשונות. העיתון העניק במה בעיקר לקבוצות מכבי והחמיא להן על פועלן: "הניצחון הגדול של רעיון המכבי";⁵⁶ "והנה חוגגת משפחת המכבי הגדולה בארץ את חג יובלה וקוראת לכל אלה המבינים את חשיבות תפקידו של הספורט הלאומי, לחוג יחד איתה את החג המשותף";⁵⁷ "ברכתנו למכבי הצפון: עלה והצלח, כי הוא ראוי לכך".⁵⁸ העיתון השתדל להתרחק מביקורת על אגודות ספורט אחרות, וגם כאשר העביר ביקורת, היא אומנם רמזה לאגודות אולם כוונה לראשי ההתאחדות לכדורגל: "כל מה שנעשה על מגרשי המשחק שלנו ובייחוד בזמן האחרון, רחוק בהחלט מיסודות 'פייר פליי';⁵⁹ "המצב הפרוע השורר בארץ השפיע, כפי הנראה, גם על הלך רוחם של מספר ספורטאים והואיל והמוסדות העליונים של הספורט מקצתם לא היו פעילים ומקצתם היו עסוקים בעניינים אחרים".⁶⁰ בסוף שנות ה־30 התחדדה ההבנה כי הספורט יכול לשמש כלי לקידום סדר יום פוליטי,

⁵¹ "התחרויות...", "הירדן", 31 בדצמבר 1937.

⁵² "יסלקו את ידיהם מן הכדורגל...", "חזית הלאום (הירדן)", 28 בינואר 1938.

⁵³ "לולא שופט מחברי 'הפועל'...", "חרות המולדת (הירדן)", 21 בינואר 1938.

⁵⁴ "פרצופם של 'מנהיגי' המכבים...", "הירדן", 13 במאי 1938.

⁵⁵ ארכיון בית ז'בוטינסקי, תיק ב 10 - 4/8.

⁵⁶ "הניצחון הגדול של רעיון המכבי", "הבקר", 26 באפריל 1938.

⁵⁷ "נדחתה נסיעת ספורטאי האתלטיקה הקלה למצריים", "הבקר", 12 באפריל 1938.

⁵⁸ "נפתחה עונת האתלטיקה הקלה בת"א", "הבקר", 30 באוגוסט 1938.

⁵⁹ "על ספורטאי שאינו שולט ברוחו", "הבקר", 2 במרץ 1936.

⁶⁰ "מרכז המכבי משליט סדר", "הבקר", 22 בנובמבר 1938.

ובעקבות זאת הוקמו עוד מדורי ספורט שדאגו בראש ובראשונה לאגודה שהם מייצגים. מגמה זו, של דיווח על פעילות הספורט של האגודה עצמה ורק לאחר מכן דיווח על היתר, מדגישה שוב כי הספורט עצמו היה חשוב פחות לעיתון המפלגתי, שראה בעיקר את הצורך להשתמש בספורט להאדרת המפלגה או הקבוצה המייצגת אותה ולהעברת מסרים לציבור הקוראים.

”המדור שייך למערכת ולא להפועל“

על אף הנאמר לעיל אין להסיק מאירועים אלה כי העיתון היה לכלי שרת בידי אגודות הספורט. במקרים רבים דווקא ההפך הוא הנכון - אגודות הספורט התרעמו לא פעם על כך שעורכי היומנים המפלגתיים התעלמו מחומרים שנשלחו אליהם ולא פרסמו אותם, כפי שמעיד המכתב להלן, שנשלח מאגודת ”הפועל“ לעורך עיתון ”דבר“ ב-8 באוקטובר 1929:

ביום שלישי הראשון באוקטובר מסרנו למערכת בכתב בקשה להודיע בעיתון על ישיבת מרכז הפועל המתכנסת בימי ראש השנה בכפר סבא... עד היום הידיעה לא נתפרסמה. מפליא אותנו מאוד היחס הזה אלינו, אשר במידה רבה מעליב גם אותנו בהפליית פרסום דברינו בעיתון. מרכז הפועל אשר הינו ב”כ יותר מ־2,500 חברים רשאי מאת עיתון ההסתדרות לדרוש לפרסם את זמן ישיבותינו.⁶¹

מכתבים כגון אלה היו דבר שבשגרה ואף לוו לא פעם באיומים מצד מנהלי אגודת ”הפועל“, כפי שמעיד המכתב הזה, שנשלח לעורך ”דבר“ ב-23 ביוני 1931:

עברו 12 יום מזמן שהמצאנו לכם גילוי דעת לפרסום בעיתון... עד היום הגילוי דעת לא נתפרסם. לעומת זאת הופתענו לקרוא בעיתון של היום את מאמרו של אל. יפה. אין אנו שוללים דעות של מתנגדינו אולם העובדה של פרסום מאמרו של אל. יפה בזמן שאתם שמים מחסום לפינו מוכיחה לנו שלא רק אינכם מפרסמים את דברינו אלא נותנים אפשרות להתנפלויות חדשות על התאגדותינו. דפי ’דבר’ סגורים בפנינו. אנו רואים מצדכם הפליה הפוגעת קשה בפעולות ובכבוד התאגדותינו... לא נוכל לעבור בשתיקה על יחסכם זה ולהשלים השתקת תשובתנו על ידי מניעת פרסומה.⁶²

הסיבה לדרישה החוזרת ונשנית לפרסום המידע על אגודת ”הפועל“ ב”דבר“ קשורה כאמור להיותו בבעלות ההסתדרות. כך הבינו זאת גם ראשי ”הפועל“, שראו בעיתון במה שלהם ואף שיווקו אותו כך לאגודות הספורט מעבר לים. כך למשל במכתב שהוציאה אגודת ”הפועל“ למרכז ”הפועל“ בליטא היא כורכת את ביטאונה המפלגתי ”עוזנו“ יחד עם מדור הספורט של עיתון ”דבר“ כמקורות מידע על אודות פעילותה.⁶³ פרוטוקולי ישיבות מרכז ”הפועל“ שהתקיימו ב-1930⁶⁴ בחיפה מדגישים את האופן שבו ראתה האגודה את העיתון ואת האופן שבו היא ביקשה להשתמש בו:

⁶¹ ארכיון מכון לבון, תיק IV-208-1-179.

⁶² ארכיון מכון לבון, תיק IV-208-1-285 B.

⁶³ ארכיון מכון לבון, תיק IV-208-1-179.

⁶⁴ 10-11 בינואר 1930, 9-10 במאי 1930.

המועצה פונה בדרישה ל'דבר' שיקציב מקום חשוב וניכר בעיתון בשביל הסברת משאלות תנועתנו וחשיבותה של פעולת התרבות הגופנית בקרב ציבור הפועלים והנוער העובד. המרכז מדגיש גם הפעם, שעיתון ההסתדרות [דבר] אינו מעריך עדיין כראוי את התאגדות 'הפועל' והוא חוזר על דרישותיו ש'דבר' יקצה מקום ראוי למדור ההתאגדות לפחות אחת לשבוע.⁶⁵

כאמור, "דבר" נחשב אומנם לעיתון הרשמי של ההסתדרות, ודאי של הסתדרות העובדים, וייצג במידה רבה את מוסדות היישוב, אך לעיתים הוא נקט מדיניות עצמאית שלא עלתה בקנה אחד עם המדיניות המצופה ממנו בתור עיתון המייצג את הפועלים. התנגשות זו הביאה לא פעם לסכסוכים בין עורכים וכתבים בעיתון לאגודת הספורט "הפועל" ואף להתפטרותו של עורך מדור הספורט של העיתון, מאיר בניהו, במחאה על הלחץ שהופעל עליו להכניס לעיתון ידיעות מטעם אגודת "הפועל". במכתב תשובה ששלח בניהו ב־30 במרץ 1933 לחבר "הפועל" שהאשים אותו בהעדף סולידריות לאגודה, הוא פירט את האופן שבו ידיעות ספורט עשו דרכן לעיתון:

...אנשי המזכירות לא היו מרוצים, תמיד מצאו ליקויים בעבודתי. לדעתם עלי להיות כתב שלהם [ההדגשה במקור]. לזאת לא הסכמתי. גם דעת ברל [כצנלסון], עורך עיתון "דבר" הייתה שהמדור שייך למערכת ולא ל'הפועל'. לא יכולתי להמשיך תחת לחץ של אי־שביעות רצון. אבל עלי להסביר, לא התנגדתי לחומר מצד 'הפועל'. להיפך: תמיד ביקשתי אינפורמציה ורשימות מהם, אך לא יכולתי להסכים שימלאו את כל המדור בקומוניקטים ובדברי שבח לעצמנו ובו בזמן לא להזכיר את הנעשה ב'מכבי', בהכוח וינה וכד' ושנית לא יכולתי להסכים שאנשי 'הפועל' יפסלו רשימות לפי ראות עיניהם, מבלי להתחשב עם דעתי. נשארה לי איפוא דרך אחת: להסתלק מהעניין הביש הזה, כי להילחם לא רציתי.⁶⁶

חיזוק לטענה זו אפשר למצוא בספרים שנכתבו על תקופתו של ברל כצנלסון בתפקיד עורך העיתון. "לא כל מה שכתב פועל היה ברל מוכן לפרסם בעיתונו", כתבה אניטה שפירא.⁶⁷ גם מרדכי נאור תיאר את פעילותו של כצנלסון ב"דבר" כפעילות שעוררה לא פעם אנטגוניזם: "דבר" היה בפירוש עיתון לוחם... ויריבים לא חסרו לו... לא פעם התכתש ברל כצנלסון עם אנשים וגופים שדווקא חפץ ביקרם".⁶⁸ נאור אף מתאר את המציאות המערכתית בעיתון כמאיימת, בעיקר מצד גופים שדרשו סיקור מהעיתון: "הוא גם לא אהב שמאיימים עליו, והיו איומים: של מזכיר מועצת פועלים שנעלב משום שכתבו עליו רעות, או גרוע יותר, שלא כתבו עליו. עסקנים ביקשו לפרסם רשימות ומאמרים וכאשר אלה נפסלו, זעמו ואיימו לבטל את המנוי על העיתון".⁶⁹ וכך התבטא כצנלסון עצמו:

⁶⁵ ארכיון מכון לבון, תיק IV-208-1-179.

⁶⁶ ארכיון מכבי, תיק IV-104-269-52.

⁶⁷ אניטה שפירא, **ברל** (תל אביב: עם עובד, 1983), כרך א: 258.

⁶⁸ מרדכי נאור, **רבותי, העיתונות: פרקים בקורות התקשורת הכתובה בארץ** (תל אביב: משרד הביטחון - ההוצאה לאור, 2004), 68-69.

⁶⁹ שם, 68.

לא עיתון בשביל הפועלים יהא 'דבר', כי אם עתונם של הפועלים... השתתפות זו של הכלל כולו ביצירת 'דבר' - בה הערובה לדרכו, לעתידו... שליחותו זו יצליח למלא באמונה רק אם יהיה לו האומץ הדרוש לדון בכל שאלות החיים וההסתדרות כבן־חורין, בלתי תלוי באחרים, מבלי משוא־פנים.⁷⁰

הסוגיה שבניהו מכנה במכתבו "עניין ביש" אינה קשורה רק לאופן הגעת ידיעות הספורט למדור עצמו אלא במידה רבה לאופן פרסום המדור כולו. דבריו בהקשר זה מסבירים את היחס לספורט מצד העיתון ומדגימים שוב את העדר העניין בספורט כאשר הוא לא נשא בחובו רווח פוליטי:

המדור מתקיים בצורה משונה במקצת: מופיע פעם בחודש או בחמשת שבועות; אינו מקנה שום ידיעה על הנעשה בספורט בכלל ובספורט הפועלים בפרט ועל התוכן איני רוצה לדבר. מתקבל הרושם כאילו אין חיי ספורט, מעניין שאפילו הערכה על תחרות כדורגל בינלאומית עם קבוצה בולגרית ש'הפועל' עצמו הביא אותה לארץ, לא באה ב'דבר'. כך מבינים אצלנו מדור ספורטיבי בעיתון הנקרא על ידי אלפי חברים.⁷¹

יותר מעשור לאחר מכתבו כתב בניהו מכתב דומה, הפעם למערכת "דבר", לאור כוונתה להפסיק את פרסום המדור "ספורט לעם" (15 בינואר 1945). במכתב זה בניהו משתף ב"בירור" שהתקיים בין העיתון למרכז "הפועל" ככל הנראה בעקבות תלונות על חוסר שיתוף פעולה מצד העיתון עם המסרים שהאגודה ביקשה לשלב בו:

'ספורט לעם' שירת את 'הפועל' כראוי לו. ואילו נתקיים בירור, לא היו מוצאים בי ערוות דבר... ודאי תזכור את הבירור שהיה בין 'דבר' ובין מרכז 'הפועל' אחרי האולימפיאדה באנטוורפן בשנת 1937. 'הפועל' התרעם על ביקורתי ואתם פסקתם שכך צריך 'דבר' לכתוב ולהגיב. ביקורתי הייתה אז חריפה אך מצאתם ש'דבר' צריך לבקר בלי משוא פנים אפילו מוסד הסתדרותי.⁷²

יש להניח כי ההסתדרות, בהיותה הבעלים של עשרות מפעלים וארגונים בתחומים מגוונים, לא הפעילה לחץ מיוחד לקדם דווקא את ענייני הספורט בעיתון. הייתה זו "רוח המפקד" שהצביעה על הכיוון הפוליטי שאליו הלך העיתון, אולם העניקה באותה הנשימה מרווח לעורך העיתון להחליט מה יפורסם ומה לא. העורך, שראה עצמו בראש ובראשונה אחראי על גוף תקשורת ולא על מפלגה, בחר להעניק במה - לפחות בתחום הספורט - גם למתחרים ולא רק לאגודות הקשורות להסתדרות. יתרה מכך, יחסה של מערכת "דבר" למדור הספורט שלה מחזק את ההנחה כי הספורט עצמו לא עניין את עורכי העיתון יתר על המידה. במכתבו (15 בינואר 1945) בניהו מעיד על עמדתו (וייתכן שגם עמדת עורכיו בעיתון) גם בהקשר זה: "ידעתי תמיד שהספורטאים הם מעמד נחשל מבחינה תרבותית ומוסרית, אבל לספורט יש כוח מושך לגבי המונים ונוער".⁷³

⁷⁰ ברל כצנלסון, **כתבי ב. כצנלסון** (תל אביב: מפלגת פועלי ארץ־ישראל, 1951), כרך ב: 147.

⁷¹ ארכיון מכון לבון, תיק 52-269-104-IV.

⁷² ארכיון מכון וינגייט, תיק AD 5.11/7.

⁷³ שם.

ממילים קשות אלה, ביחוד כאשר הן נכתבות בידי אדם שערך וכתב במשך יותר מ־15 שנה במגוון מוספי הספורט של ההסתדרות, אפשר ללמוד, שוב, על יחסה לספורט ועל האופן שבו היא ראתה לנכון להשתמש בו. ייתכן כי הייתה זו עמדתו הפרטית, שכן היא הובאה במכתב ששלח כאדם פרטי לאחר שסיים את עבודתו בעיתון. אולם לא מן הנמנע, ביחוד על רקע הדברים שנכתבו כאן, כי דבריו שיקפו גם את עמדת הממונים עליו לשעבר. כך או אחרת, דבריו מצביעים על סירוב של מערכת העיתון לשתף פעולה עם תכתיבים מלמעלה, לפחות בכל הנוגע לדיווחי ספורט.

זאת ועוד, כאשר נדרשו לשווק את העיתון למנויים חדשים בשנות ה־30 ולמנויים נשלחה איגרת שיווקית שבה הוזכרו מדורי העיתון הבולטים, מדור הספורט כלל לא הוזכר.⁷⁴ מגמה זו נמשכה גם בשנות ה־40: באחת משיבות המערכת הועלתה הדרישה לשכלול השירות ולשיפור העיתון, בין היתר באמצעות שינוי תפקידם של הכותבים. בפרוטוקול הישיבה הוכנה רשימה ובה תחומי אחריותם של כל הכותבים בעיתון. כותב מדור הספורט ומדורו לא הוזכרו ברשימה זו.⁷⁵ ניתן להניח כי תפקיד כתב הספורט לא היה כה חשוב לעיתון או שכלל לא היה קיים ובכל פעם אדם אחר מילא אותו.

אנקדוטה מעניינת הנוגעת לקו האידיאולוגי השונה של כל עיתון נוגעת לסיקור משחק גמר הגביע הארץ-ישראלי שהתקיים ב־20 ביוני 1947 בין מכבי תל אביב לבית"ר תל אביב. זמן קצר לפני סיום המשחק, כאשר התוצאה עמדה על 2:3 לטובת מכבי, התעוררה מהומה סביב חוקיותו של שער השוויון לזכות בית"ר והמשחק פוצץ ללא הכרעה. בעקבות זאת כל עיתון בחר לכתוב את התוצאה שתאמה את השקפתו או את השקפת האגודה שמאחוריה הוא עומד: "הארץ": "השופט נאלץ להפסיק את המשחק בתוצאה 2:3 לטובת מכבי";⁷⁶ "המשקיף": "משחק הגמר על הגביע הופסק ללא הכרעה 3:3";⁷⁷ "דבר": "משחק הגביע נסתיים בתיקו, נחטף הגביע ונפצע בא" כוח ההתאחדות";⁷⁸ "על המשמר": "משחק הגמר על הגביע הופסק לפני סיומו... השופט פסק שער שמכבי לא רצו להכיר בו";⁷⁹ "אספקלריה של הספורט": "90 דקה של משחק דרמטי ומרתק: הגמר על הגביע א"י נפסק לפני סיומו. מכבי ת"א-בית"ר ת"א - 2:3";⁸⁰ "הבקר": "במצב 3:2 לטובת מכבי הופסק גמר הגביע".⁸¹ בדיווחים שונים אלו על תוצאה שהיא לכאורה אבסולוטית משתקפים עומק הפילוג המפלגתי בתקשורת והאופן שבו המפלגות השתמשו בעיתונים לצורכיהן.

⁷⁴ ארכיון מכון לבון, תיק 3-246-IV.

⁷⁵ ארכיון מכון לבון, תיק 111-246-IV.

⁷⁶ "כדורגל: מכבי תל אביב זוכה בגביע הא"י 1947", **הארץ**, 29 ביוני 1947.

⁷⁷ "משחק הגמר על הגביע הופסק ללא הכרעה 3:3 (0:1)", **המשקיף**, 29 ביוני 1947.

⁷⁸ "משחק הגביע נסתיים בתיקו. נחטף הגביע ונפצע בא"כוח ההתאחדות", **דבר**, 29 ביוני 1947.

⁷⁹ "משחק הגמר על הגביע הופסק לפני סיומו", **על המשמר**, 29 ביוני 1947.

⁸⁰ "90 דקה של משחק דרמטי ומרתק: הגמר על הגביע א"י נפסק לפני סיומו. מכבי ת"א-בית"ר ת"א - 2:3",

אספקלריה של הספורט, 29 ביוני 1947.

⁸¹ "במצב 3:2 לטובת מכבי הופסק גמר הגביע", **הבקר**, 29 ביוני 1947.

לקוראינו זכתבינו:
לאור הפסקת הופעתו של "ספורט
לעם" ב"דבר-הצהרים" הונהג מדור זה
ב"דבר" בימים א' / ד' / ו' של השבוע.
המצע של מדורנו החדש מצומצם ביותר
תר, אך המערכת תשקוד – אף בתחרו-
טים אלה – לשקף את ענייני ספורט-
הפועלים והספורט העברי בכללו.
שמרו על הקשר עם במתכם.
אליעזר רואי

מערכת עיתון "דבר" מתנצלת שוב בפני קוראיה על השינוי במועד פרסום מדור הספורט ומדגישה כי תשקוד "אף בתחומים אלה" לשקף לציבור את ענייני הספורט - אמירה שיש בה כדי להסביר את היחס החריג של המערכת לספורט ("דבר", 15 באוקטובר 1947). באדיבות מכון לבון - ארכיון תנועת העבודה, אוסף עיתון דבר.

אפשר ללמוד על חלוקה זו כאשר בוחנים את ההבהרה שפרסם עורך המדור "ספורט לעם" של עיתון "דבר": "לאחר הפסקת הופעתו של 'ספורט לעם' ב'דבר-הצהרים' הונהג מדור זה ב'דבר' בימים א', ד', ו' של השבוע. המצע של מדורנו החדש מצומצם ביותר, אך המערכת תשקוד - אף בתחומים אלה - לשקף את ענייני ספורט-הפועלים והספורט העברי בכללו".⁸² השימוש במילים "אף בתחומים אלה" מדגיש שוב את היחס של העיתון למדור הספורט ואת עצם היותו אח חורג למדורים האחרים. הערתו של העורך מבהירה כי המערכת תשקוד על הספורט למרות היותו תחום השונה מהתחומים האחרים. ייתכן כי זו הייתה גם התפיסה ביומונים האחרים, שהקדישו מקום מצומצם למדי ולא קבוע למדורי הספורט שלהם בשנות ה-40, ודאי כאשר אלה היו נטולי ערך אידאולוגי או פוליטי.

בשנים 1946-1954 יצאו לאור שמונה שבועוני ספורט: "אספקלריה של הספורט" (1946-1948), "ספורט השבוע" (1947), "קול הספורט" (1948), "הספורט הלאומי" (1949-1951), "ספורט ישראל" (1949-1954), "ספורט לעם" (1951-1954), "הספורט החדש" (1953) ו"חדשות הספורט" (1954). שבועונים אלה הדגישו את הצורך לשים את הספורט במרכז ולהרחיב את הסיקור למגוון הענפים. שניים מהם היו אומנם מפלגתיים, אולם כל היתר הדגישו את היותם "בלתי תלויים" ובכך בידלו עצמם ממדורי הספורט בעיתונות היומית.⁸³ בשנים אלה חל פיחות במעמדם של מדורי הספורט ביומונים, ואת מקומם תפסו השבועונים הבלתי תלויים שדיווחו על הספורט באופן "נקי", לפחות לתפיסתם. ניתן להצביע על כמה סיבות לכך. ראשית, עם הקמת המדינה הפך הספורט למקדם אידאולוגיה ציונית ולכלי המעניק

⁸² "לקוראינו זכתבינו", דבר, 15 באוקטובר 1947.

⁸³ חנן תומר, "עלייתם ונפילתם של כתבי העת הספורטיביים בארץ ישראל ובמדינת ישראל", קשר 58 (2022): 181-204.

לגיטימציה למדינה הצעירה - היומונים דיווחו בגאווה על יציאת משלחות ישראליות לתחרויות בין-לאומיות (משחקים אולימפיים, אליפויות עולם בכדורסל), תוך כדי שהם מותירים מאחור את השיוך המפלגתי. שנית, אמצעים טכנולוגיים שנכנסו לשימוש הביאו לסיקור נרחב של תחרויות ספורט בין-לאומיות ודחקו הצידה פרשנויות "מטעם" או דיווחים מוטים. סיבה שלישית היא עלייתה של העיתונות העצמאית על חשבון העיתונות המפלגתית. זו ויתרה על התחרות בשדה הספורט מול "חדשות הספורט" ומדורי הספורט העצמאיים והתמקדה בתחרות בשדות אחרים.

סיכום

ההשתייכות האידיאולוגית של חלק מהיומונים לצד הרצון לקדם אינטרסים פוליטיים הביאו לא פעם לסיקור מוטה וחסר פרופרציה (לטוב ולרע) למגוון אירועי ספורט. מפתה להאמין כי הספורט היה תמיד בראש מעייניהם של ראשי המפלגות וכי דאגתם ל"נפש בריאה בגוף בריא" אכן נעשתה מתוך דאגה כנה ואמיתית לרווחת הציבור. בפועל, ראשי המפלגות הכירו בסגולותיו וביכולותיו של הספורט למשוך את ההמונים ולאחד את השורות, וזו הייתה אחת הסיבות לפרסום אירועי הספורט ביומונים אלו. בהעדר זיקה פוליטית (משחק חשוב או אלים, אירוע רב משתתפים) נותרו אירועי הספורט מחוץ לעיתון או בפינה קטנה ובלתי נראית לעין הקורא. חשיבות פיתוח הגוף או התעניינות ממשית בתוצאות משחקי הכדורגל לא הופיעו לרוב בסדר יומן של המפלגות, וכאשר לא הייתה אפשרות לגרוף רווח פוליטי, הן העדיפו לרוב להתעלם מהן. בכך שלוש התאוריות התקשורתיות מודגמות ביומונים הצעירים בארץ ישראל בשנות ה-20 וה-30: על ידי בחירת נושאי הסיקור קבעו היומונים את סדר היום, על ידי הבלטה של נושאים מסוימים (כותרות ראשיות, מיקום מרכזי, פרסום גילויי דעת) הם קבעו מה יותר חשוב, ועל ידי הפרשנות שהעניקו לאירועים בגוף הידיעה (נגד הפועל או נגד מכבי) הם קבעו כיצד יחשוב עליהם גם הציבור. הכול בכפוף לקו האידיאולוגי-מפלגתי של כל מערכת.

אולם עורכי היומונים והעיתונאים עצמם נלחמו לא פעם על עצמאותם וסירבו לתת במה חופשית ואוטומטית לכל פרסום שהגיע מאגודות הספורט. מכתביו של עורך מדור הספורט של עיתון "דבר" מאיר בניהו ממחישים את תפקידם החשוב של העיתונאים ופותרים צוהר להתנהלות קצת אחרת בעיתונות הארץ-ישראלית, לכל הפחות במדורי הספורט שלה. אם היה נהוג לחשוב כי העיתונות המפלגתית של היישוב קידשה את המפלגה ואת הקו האידיאולוגי שלה, הרי שלפחות בכל הנוגע לספורט ניתן לראות כי לא כך היו פני הדברים.

העמידה האיתנה של בניהו כנגד התכתיבים הפוליטיים שהונחתו לעברו חושפת את המאבקים בינו ובין אגודות הספורט ואת הדרישות שעמן הוא נאלץ להתמודד, ומחזקת את שתי הקביעות המרכזיות של מחקר זה: היומונים פעלו - לפחות בהקשר של הספורט - לקדם קו אידיאולוגי-מפלגתי מסוים, אולם העיתונאים עצמם לא תמיד שיתפו פעולה עם קו זה וניסו להציב גבולות לפחות בתוך המערכת.

נדמה כי כאן גם מתבטאת חשיבותו של מחקר זה, המאפשר הצצה לקרביים של היומונים הארץ-ישראליים בשנות ה-20 וה-30 וחשיפת המנגנונים שהפעילו אותם והכתיבו להם קו מערכתי שהם לא תמיד היו שותפים לו. נהוג לראות ביומונים אלו כלי שרת בידי מפגות גדולות

שמושכות בחוטים ומכתיבות קו אידאולוגי ברור, אך מהתכתובות של בניהו עולה כי לכל הפחות בהקשר של הספורט מכבש לחצים אומנם הופעל, אולם הוא נתקל לעיתים בהתנגדות ולא תמיד יצא לפועל אוטומטית.

דווקא משום שהספורט שימש בשנים אלו אמצעי ולא בהכרח מטרה ואולי גם בגלל האנטגוניזם כלפי המעורבות המפלגתית, אפשר ורצוי להכיר בתרומתן של הפוליטיקה ושל העסקנות לקידומה של עיתונות הספורט בישראל. לנוכח העובדה כי הספורט, כפי שראינו במחקר זה, לא עניין את עורכי היומונים במידה רבה, הרי שהעיסוק הרב בו - גם אם בגלל סיבות שלא היו בהכרח קשורות לספורט - סייע במידה מסוימת להקמתם של שבועונים, כתבי עת ועיתוני ספורט אחרים, שביקשו לבדל עצמם מהיומונים הפוליטיים. אלה הוקמו בידי כתבים שהתנגדו להכתבות פוליטיות ביומונים ולפיכך עזבו את המערכות. בסופו של דבר, עיתונות ספורט זו היא האדמה שממנה צמחה עיתונות הספורט הפופולרית בשנות ה־60 וה־70, שעל בסיסה הוקמה עיתונות הספורט של ימינו.